

Szentmártoni Szabó Géza

irodalomtörténész (Tiszanagyfalu, 1950. október 1.)

Szülőhelyem, a Szabolcs-Szatmár megyei Tiszanagyfalu szépséges tájon, a Tisza nagy kiterjedésű morotvái mentén, a Tokaji-heggyel szemközt, Rakamaztól délre fekszik. A Magna Villaként először 775. eszten-deje említett falu XIX. századi mozgalmas

társadalmi életéről a Napút egyik számában bővebben értekeztem.¹ Ott írtam arról, hogy Terhes Sámuel református lelkész itteni szolgálata idején vívott éles hangú irodalmi párbajt Ungvárnémeti Tóth Lászlóval, az 1810-es évek felettébb különös poétájával, akinek költészete Weöres Sándor érdeklődését is felkeltette; ide járt udvarolni Bekény Katinak a „hun-schytha” jelekkel titkos naplót vezető Jászay Pál, a reformkor jeles történésze; itt szövődött Tompa Mihály és Bónisné Pogány Karolina plátói kapcsolata; itt volt birtokos a falu református templomát építtető Tolcsvai Bónis család, amelynek tagjai Kazinczy Ferencsel is szoros kapcsolatot tartottak. Ez a család volt az, amely itteni kúriájában megőrizte Zrínyi Miklós prózai műveinek egyetlen teljes kéziratát.

Ebben a nevezetes faluban születtem Szabó Géza református lelkész és felesége, Gönczi Erzsébet fiaként. A Szabolcs megyei Gégényből származó apám 1944 nyarán, Balatonkenesére küldött kiségitő lelkészként, az ottani református templomban, a va-

sárnapi istentiszteleten látta meg először Pesterzsébeten született anyámat. 1947 végén egyszerre történt házasságkötésük és apám lelkészi beiktatása Tiszanagyfaluban. Az általam felépített új parókia épületében jöttem világra 1950. október 1-jén, a vasárnap es-

ti istentisztelet idején. Másfél évvel később ugyanott született villamosmérnök öcsém, László is. Az ötvenes évek elején sok nehézséget, köztük politikai természetű támadásokat is el kellett viselniük a szüleimnek. A falu akkoriban arról híresült el, hogy 1945. március 27-én az országban először itt tartottak földosztást, amely még az ünnepélyes pusztaszerit is megelőzte.

1956 tavaszán felsőbb egyházi utasításra apámat Békéscsabára helyezték át, az ottani lelkészt pedig Tiszanagyfaluba. Így adódott az, hogy iskoláimat városban, még hozzá a megyeszékhelyen végezhettem el. Az eredendően szlovák lakosságú és evangélikus többségű városban elenyésző kisebbséget alkotott a református gyülekezet, amely csak a Felvidékről áttelepített magyarok révén gyarapodott meg némileg. A várost keleten átszelő, vízbe hajló fűzfákkal szegélyezett Élővíz-csatorna közelében, a hársfákkal teli Deák utcában, 1912-ben épült fel a templom és a kúriákkal vetekedő méretű, sokszobás, jól felszerelt parókia. Ifjúkoromban

¹ Szentmártoni Szabó Géza, *Tiszanagyfalu*, Napút, 2018. 7. szám, 199–216.

sok örömet leletem a hatalmas, bokrokkal és fákkal teli, sőt még filagóriát is rejtő udvarban, ahová a környék gyerekei is seregestül jártak be bújócskát és katonásdit játszani. Általános iskolai éveimben átéltem az osztályidegennek járó kirekesztettség nyomasztó voltát, miközben a közelben lakó megyei vezető pártember fiával, Kertész Lacival kerültem közeli barátságba.

Nagyszüleim közül egyedül anyai nagyapámat, a Püspökladányból származó, példásan határozott egyéniségű, ezermester Gönczi Elemért ismerhettem, akinek maga építette pest-erzsébeti kicsiny kertés házában nyaranta sok időt tölthettem el. Budapest iránti máig tartó szeretetem is abban gyökerezik, hogy serdülőkoromban övele együtt a budai hegyektől Aquincumig széltében bejárhattam az általam nagy csodálattal szemlélt fővárost. Remek ételeket főző mostohanagymamám jóvoltából gyakorta vendégeskedtem Dömsödön rokonainak ott álló nádtetős, mestergereadás hajdani gátórházában. A Ráckevétől odainduló, több kikötőt is érintő, látványos hajós utazás a Kis-Dunán ugyancsak maradandó emlékeim közé tartozik.

Gimnáziumi éveim idején az iskolatársak között kivívott némi tudásbeli tekintélyem már elhessentette a korábbi ellenséges hangulatot, a tanárok pedig nemcsak felkészültek, de jóindulatúak is voltak. Zongorázni is tanultam, jóllehet kevés eredménnyel, mégis a későbbiekben nagy hasznát vettem a szolfézs tanulásában szerzett ismereteimnek. Anyám, aki leánykorában irodai munkát végzett, kiképezte magát organista kántornak, majd gyülekezeti kórust szervezett, amelynek én is tagja lettem, sőt az ő révén nyári református kórustáborokba is eljutottam, ahol sok később be-

érő baráti kapcsolatra is szert tettem. Az iskolában tanult népdalok mellett a templomi énekek révén a XVI. századi eredetű magyar dallamok is a zenei anyanyelvem részeivé váltak. A történelem volt a kedvenc tantárgyam, ám a geometriát is nagyon kedveltem, ezért egy ideig építésmérnök szerettem volna lenni. Vonzott az előadó-művészet is; bejutottam a *Szép magyar beszéd* című verseny győri döntőjébe, majd a megyei színház ifjúsági rendezvényein versmondóként szerepeltem.

1969-ben érettségiztem, majd végül Szegedre jelentkeztem, az ottani jogi karra, ahová közel maximális pontszámom ellenére sem vettek fel, sőt a fellebbezésemet is elutasították. Apám azt javasolta, hogy menjek Debrecenbe, az ottani teológiára, lehetek akár egyháztörténész is, ha nem akarnék lelkész lenni. Oda felvettek, de csak két esztendő végéig, mert elment a kedvem az egésztől az ott történt visszás egyházpolitikai ügyek miatt. Ugyanakkor hasznomra váltak és az érdeklődésemet is megváltoztatták az ott szerzett, az addigiakban tőlem távoli ismeretek, főként az alapszintű latin mellett középszinten oktatót héber és görög nyelvel való találkozásom lett a későbbiekben fontos kiindulópont számomra. Szívesen emlékezem vissza a kollégiumi kántus énekkari próbáira és szerepléseire, ahol a gyülekezeti kiszállásokon Ady-verseket szavaltam. Különleges élmény volt az ünnepi legációk során a professzorok által írt prédikációkat olyan nevezetes helyek szószékein elmondanom, mint Sárospatak, Domborád vagy Szatmárcseke. További életem során is ragaszkodtam a magyar református hagyományokhoz, amelyek sok tekintetben hatottak gondolkodásomra és magatartásomra.

A teológia elhagyása után Budapestre költöztem, ahol műszaki főiskolára járó öcsémmel laktam együtt albérletben a krisztinavárosi Mészáros utcában. 1971 őszén a közeli Budapesti Történeti Múzeumban kaptam kiegészítő állást és ígéretet arra, hogy ajánlást is kaphatok majd, ha egyetemre kívánok bejutni. Kiállítások építésén és leletmentő ásatásokon dolgoztam fizikai munkásként. Itt ismertem meg majdani egyetemi professzoraim egyikét, Kubinyi Andrást, és ugyancsak itt lett a barátom az akkor még a tanulmányai mellett a múzeumban dolgozó majdani neves régész, Siklósi Gyula, aki vidám életstílusával segített a számomra szokatlan környezetbe beilleszkednem. Egy alkalommal valamilyen ügyben fel kellett keresnem az ősrégész és antropológus Gábori Miklóst, aki keleties fizimiskámra tekintve, nagy komolyan ezt kérdezte tőlem: „Nem maga volt-e az, aki a kunbábonyi avar fejedelem sírjából mászott elő?” (Nota bene! Akkortájt nagy régészeti szenzációt keltett a kunbábonyi homokbányában megtalált, aranyleletekben gazdag avar sír feltárása.) Itt említem meg azt is, hogy születésemkor a jobb kezem kisujja közepén egy táltosjelnek tartott, ujjyszerű bőrkinövés volt, amelyet cernával elkötöttek. A heg dudoros helye még ma is látszik.

Ekkoriban döntöttem el, hogy a történelem–latin nyelv és irodalom szakpárra nyújtom be a jelentkezésemet. Latin érettségi híján csupán a teológián szerzett csekély tudásomat önképzéssel, illetve különórákra járással igyekeztem pótolni. Másodszori próbálkozásomra, 1973-ban sikerült bekerülnöm az egyetemre. 1974-ben diplomáztam az öcsém. Ekkor a közös albérletet elhagyva, nagy szerencsémre, felvettek a Gellért-hegy

déli lejtőjén magasodó, Tóth Gábor igazgatta Eötvös József Collegiumba. Sokat köszönhetek az ott megismert, egymást is tanulásra serkentő baráti közösségnek és a szabadon bejárható Eötvös-könyvtárnak. Egy esztendeig szerepet vállaltam a kollégiumi öngazgatásban is, amikor diáktársaim nagy többséggel megválasztottak a diákbizottság titkárává.

A régi magyar irodalommal egyetemi tanulmányaim során, választott két szakom mellett kezdtem foglalkozni. A kollégium tagjaként és annak égisze alatt régi magyar históriás éneket jelentettem meg. Főként Balassi Bálint életműve és a XVI. század költészete vonzott. A Ménesi úti épületben már ekkor kapcsolatba kerültem az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársaival, köztük elsőként a Balassi-kutató Varjas Bélával. Szakdolgozatomat köztes témából Unger Mátyás professzorhoz írtam *A magyarországi reformáció irodalmának történetiszemléleti elemei* címmel. 1978-ban, a diplomám megszerzése után az Országos Széchényi Könyvtárban kaptam munkát, ahová a kollégiumban fragmentumkutató csoportot irányító Mezey László professzor ajánlása révén jutottam be. Ott előbb Borsa Gedeon csoportjában a magyarországi szerzők adattára készítésében, majd a referenz segédkönyvtárban dolgoztam. Közben két évig a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában történelmet tanítottam nappali és esti tagozaton.

Ebben az időszakban ismertem meg a feleségemet, Makay Teréziát, aki akkoriban az MTA SZTAKI budavári nagy számítógépénél operátorként dolgozott. 1982-ben kötöttünk házasságot. Három gyermekünk született: Emese (1984), Fruzsina (1987) és Levente (1988). Bartók Béla úti, majd

Bertalan Lajos utcai bérelt lakásunkból szülői segítséggel és munkahelyi kölcsönökből sikerült saját lakáshoz jutnunk az Aquincumhoz közeli, akkoriban kiépült Római úti lakótelepen. Harmadik gyermekünk születése után ugyanott, az Órló utcában egy nagyobb lakásba költözhattünk, ahol jelenleg is élünk.

A nemzeti könyvtárban töltött éveimben kapcsolódtam be az MTA Irodalomtudományi Intézetében a Klaniczay Tibor által vezetett reneszánsz osztály munkájába. Ott 1983-tól három évig tudományos továbbképzési ösztöndíjas voltam Pirnát Antal irányítása mellett. 1987-ben Klaniczay Tibor ajánlására és Tarnai Andor tanácskezelő hívására a régi magyar irodalom oktatója lettem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Fő tevékenységem ettől kezdve a tanítás mellett az irodalomtörténeti kutatómunka lett. Felsőoktatási tankönyvek készítésében is közreműködtem. A rendszeresen publikált szakcikkekén kívül évek óta a régi magyar irodalom szövegeinek sajtó alá rendezésével foglalkozom, a zenei és ikonográfiai vonatkozásokat is figyelembe véve. Kutatási területem elsősorban Balassi Bálint költészete, élete és a XVI. század irodalma, valamint a humanizmus, benne pedig jelesül Janus Pannonius élete és költészete. Ezen a téren Balassi Bálint verseinek és komédiájának Kószeghy Péterrel közösen készített, kritikai igényű kiadását tartom a legfontosabbnak.

Egyetemi oktatómunkám mellett továbbra is kapcsolatban maradtam az MTA Irodalomtudományi Intézet reneszánsz osztályával. Több konferenciájának is én voltam a szervezője,

illetve a róluk megjelent tanulmánykötetek szerkesztője. 1996 óta a *Régi Magyar Költők Tára* XVI. századi sorozatának szerkesztése is az én feladatom lett.

1992/93-ban részt vettem előbb a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, majd 1993/94-ben a Károli Gáspár Református Egyetem magyar szakának beindításában. Az utóbbin évekig óraadó voltam. Jártam külföldi kutatóutakon is. Először Wolfenbüttelben, majd jó néhányszor sikerült Klebelsberg Kunó-ösztöndíjjal eljutnom Bécsbe, Rómába és Nápolyba. A tudomány-népszerűsítésben is igyekeztem szerepet vállalni. Időnként megszólaltam rádiós és televíziós irodalmi műsorokban, valamint régizenei hangversenyeken. Rendeztem két kiállítást is a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

2009 májusában megtaláltam Janus Pannonius 1452-ben szerzett, ám addig csupán felerészben ismert *Renatus-panegyricus*ának teljes szövegét. A nápolyi Biblioteca Nazionaleban őrzött XIX. századi másolat szövegét digitális formában megszerkeztem, a szöveget sajtó alá rendeztem, s az addig ismeretlen rész 543 sorának magyar műfordítását is elkészítettem. Az erről a felfedezésről is szóló könyvem 2010-ben jelent meg a Napkút Kiadó gondozásában.² Egy 2009. október 10-én, a Magyar Hírlapban megjelent, velem készült riport a 2010. május 3-án 90 000 diák által írt középszintű magyar érettségi szövegértési feladata lett. Ugyanezen év júliusában Nápolyban kutatva előbb azonosítottam a panegyricus XIX. századi másolatának készítőjét, majd az ő személyéhez kapcsolódó további kutatás révén eljuttattam másolatának

² Szentmártoni Szabó Géza, *Parthenope veszedelme. Újdonságok a Janus Pannonius-filológia köréből*, Cédus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2010. (Értekezők – etüdök, 2)

előzményéig, egy XVII. századi kéziratig; azaz sikerült megtalálnom az elsődlegesebb forrásszöveget.

Janus Pannonius-felfedezésemért Klaniczay Tibor-díjjal tüntettek ki. Hatvanadik születésnapomon egy *Ghesaurus* című, vaskos tanulmánykötetel köszöntöttek kollégáim és barátaim. Sok halogatás után, 2011-ben irodalomtudományi doktori oklevelet szereztem summa cum laude minősítéssel. Ennek nem sokat örülhettem, mert számomra nehezen elfogadhatóan, erőm teljében, 2013 nyarán nyugdíjba küldtek. Nem jelentett gyógyírt erre az sem, hogy 2015. augusztus 19-én a *Magyar Érdemrend lovagkeresztje* kitüntetésben részesültem. Az már inkább a kedvemre szolgál, hogy önkéntességi szerződéssel továbbra is tarthatok szemináriumi órákat az egyetemen. Azt pedig nagy sikeremnek tartom, hogy 2013. november 16-án az én javaslatomra és közreműködésemmel helyeztek el Janus Pannonius emlékezetére egy Csíkszentmihályi Róbert által alkotott emléktáblát az itáliai Narniban, az ottani Feronia-forrásnál.

Itt, a Napútban, első ízben a 2004-es Balassi-évben jelentek meg az írásaim. Szondi György tág horizontú folyóiratának tematikus számaiban azóta is gyakorta kaptak helyet kisebb-nagyobb tanulmányaim, sőt versimitációim is. 2018-ban pedig a megtisztelő Napút-díjban részesültem.

Publikációimban 1990 óta a Szentmártoni Szabó Géza nevet használom. A névválasztásom családtörténeti előzményeken alapult. Gyermekeként, mint érdekes mesét, sokszor meghallgattam, hogy apai családom ere-

deti neve a Szentmártoni volt, de a XVIII. században Demecserben lakó, szabóként munkálkodó őszünkre hosszú élete során a falubeliek ráragasztották mesterségének nevét. Fiai hosszú igazolási perek után tudták bizonyítani, hogy Szentmártoni János nevű felmenőjük 1677-ben Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől nemesi kutyabőrt nyert. Armalista nemességük nem járt birtokkal, ezért kellett a továbbiakban mesterségből megélniük. Az 1791-ben sikerrel zárult ügyük után megtartották korábbi ragadványnevüket is, ezért Szentmártoni Szabó néven szerepeltek a falu református anyakönyveiben, egészen 1848-ig.

Felnőttként, történészdiplomával, szakmai ártalomként is érdekelt e történet valóságtartalma. A kilencvenes évek elején, szinte az utolsó pillanatban sikerült elérnem azokat a távoli rokonaimat, akik még sok mindent elmondhattak a család történetéről. Egyiküknél a Gyulafehérvárott adományozott nemesi oklevél is fennmaradt. A ráfestett címer felett ez a jelmondat olvasható: „Virtus alit et defendit”, azaz, régiesen szólva: „A jóságos cselekedet táplál és megoltalmaz.” Valójában meglepődtem, amikor a mesének vélt történet igaznak bizonyult. Levéltári kutatásaim eredményeként megírtam a család történetét a Turul című szakfolyóiratban.³ Mindez már csak annyi gyakorlati haszonnal járt számomra, hogy a publikáló Szabó Géza nevűek között a Szentmártoni Szabó Géza elnevezés, a maga egyediségével, védjeggyül szolgáljon.⁴

Szentmártoni Szabó Géza

³ Szentmártoni Szabó Géza, *Adatok a Pozsonyi Szentmártoni, avagy Szabó család történetéből*, Turul, LXXIII (2000), 3–4. füzet, 73–92.

⁴ A rólam itt közölt portrét Sáray Ákos készítette 2020-ban, Tokajban, az írótaborban.

Szurdi Miklós

színész, rendező (Budapest, 1950. október 2.)

6 fantasztikus gyerek:
4 fiú, 2 lány – Tamás,
András, István, Judit,
Panna, Balázs

2 diploma – szí-
nész, rendező

4 lányunoka – Li-
na, Fanni, Zsanna, Lea

158 színházi elő-
adás rendezőként – az
ország szinte összes
színházában

4 játékfilm rende-
zőként – *Hatásvadá-
szok, Képvadászok,*

Öld meg a másik kettőt, Vademberek

10 film színészként – *Szimulánsok,*
Bohóc a falon, Laura, Sose halunk
meg, Pókháló, Optimista tragédia stb.

6 tv-sorozat – *Família Kft., Linda,*
*Angyalbőrben, Éretlenek, Privát ko-
pó, Tv a város szélén*

35 000 doboz cigaretta – Kossuth,
Symphonia, Philip Morris, Marlboro,
Amber Heets

4 igaz barát – egy életen át

7 nem igaz barát – nagy csalódá-
sok

37 költözés – Buda, Buda, Pest,
Buda, Pest, Pest, Buda stb.

5 év színházigazgatás – Székes-
fehérvári Vörösmarty Színház

10 tv-show – *8 mesterlövész, Vit-
riol* stb.

3 házasság

3 válás

6 nagy szerelem

1765 teniszmeccs

15 kis szerelem

40 év szakadatlan munka

2×5 év munkanélküliség

35 év színésznevelés – több száz
diák, legalább 150 a pályán

14 autó – Wartburg,
Trabant, Fiat 500, Zsi-
guli, Szamara, Tra-
bant, Trabant, Honda
Civic, Honda Civic,
Honda CRX, Honda
Accord, Ford Mondeo,
Audi, Opel Astra

1 fiútestvér, báty –
Andris, a legjobb barát

5 nem megvalósult
forgatókönyv

3 felépített, majd
elvesztett otthon

1500 bölcs tanács

a gyerekeimnek – sajnos nem mind
megfogadottak

1500 buta tanács a gyerekeimnek
– szerencsére nem mind...

1 utolsó csodálatos társ

17 szemüveg – növekvő diopt-
riákkal

9476 focimeccs végignézése

6 kutya – német juhász, bobtail,
berni pásztor, dalmata, husky, golden
retriever

3 cica + 27 kölyök – cirmosok

1 rendezői díj – Filmszemle, 1983

1 kritikusok díja – 1983

1 nagy bánat – nem lehettem focista

5 reménysugár – a még megvaló-
sítható forgatókönyvek, az SZFE visz-
szanyerhető autonómiája, az a néhány
ember, aki képes meghallani mások-
kat, a családom benne, akik el tudják
fogadni egymás érveit, és hogy a vi-
lágban mindig akad majd olyan veze-
tő, aki a saját önös érdekei ellenére a
társadalom érdekeit tartja szem előtt

1 élet.

Szikora János

rendező, színész (Budapest, 1950. október 9.)

(Confessio.) Életem két, egymástól távoli szegletében találkoztam két operával. Negyvenöt éves voltam – velem minden későn kezdődött –, első gyermekeim, az ikrek még az anyjuk méhében lapultak, amikor eljött hozzám a *Varázsfwola*. Aztán elmúlt majdnem húsz év, és megtalált *Az árnyék nélküli asszony*. Mozart operájának hőse, Tamino egy eszményképet hajszol egész életén keresztül. Jellemző módon szerelme is úgy kezdődik, hogy a Kép-áriában megismer egy lányt. Nem egy hús-vér alakot, egy igazi embert, hanem egy ideált ismer meg, egy eszményt. A XVIII. században vagyunk, amikor ennyi épp elég volt, hogy harcba induljon az ember azért az ideálért, amit magának talált és kitűzött, és

– a felvilágosodás szellemének megfelelően – e harcban méltóvá nemesedjen rá, mire megtalálja.

A XIX. században aztán megváltoztak a dolgok. Richard Strauss *Az árnyék nélküli asszony* című operájának cselekménye úgy kezdődik, hogy van két férfi, akik megkapták azt, amire vágytak, de vágyuk tárgyát rövidesen el fogják veszíteni. És el is veszítik egy időre, mígnem aztán számtalan szenvedés és próbatétel után újra megtalálják. Birtokában lenni valami kincsnek, és értékét rémülten csak akkor ismerni fel, amikor már elveszett – vajon ez nem a XIX. század gyümölcsét leszüretelő és azt öntudatlanul habzsoló polgár riadt ébredése, amikor rávirradt a XX. század?

Én – az álmodó, és akit megálmodtak, a harcos és a vesztő – ennek a XX. századnak már az estjén születtem. (Ténylegesen is, késő éjszaka volt, közel az éjfélhez.) Milyen szép szimmetria: a század alkonyán fogant életem estéje most az új évszázad harsogó reggelére esik. Szeretem az életem szimmetriáit, mert már látom őket.

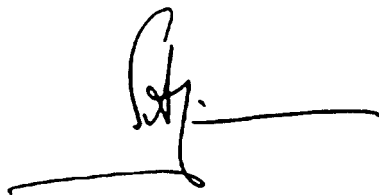
Látom az időben távoli, egymástól független pontokat, amelyeket ma már össze tudok kötni. Az idő összefüggést teremt a dolgok között. Aztán az ember csak nézi-nézi, amit kirajzolt, és eltöpreng: vajon ennek most mi az értelme? Az az érdekes a dologban, hogy mindez nem egyszerre történik. Vannak rögtön látható összefüggések, és vannak hosszan homályba burkolózók.

A találkozások nagy emberi ajándékait rögtön látja az ember. A váratlan szerelem, vagy az, amikor egy közös munkában rád hullik a fény, ami a másik ember tehetségéből árad, vagy épp csak az egyszerű gesztusok, amikor lábosban meleg levest hoz valaki a betegágyadhoz... – igen, ezeket látjuk, értjük, hisz miattunk van, nekünk valósult meg, értelmét nem kell magyarázni, hisz mindez azért történt, mert jár nekünk.

Az elválások és kudarcok, az értelmetlen fájdalom és kétségbeesés tekintében már nem ilyen egyszerű a helyzet. Ezekben értelmet találni, rendszert és

összefüggést... – hát igen. Ehhez meg kell érni, vagy – ne kerüljessük a szót! – meg kell öregedni. Elnézem életem kudarcainak szimmetriáját: hogyan árultam el házasságaimban, amiről azt hittem, szimpla idill, és csak amikor kiűzettem belőle, akkor vettem észre, hogy elveszett paradicsom. Színházi összeomlásaimban refrénszerűen átéltem a kiütött bokszoló együgyűvé butult értetlenségét: hogyan történhetett ez meg velem? Hiszen én vagyok a legjobb, a legerősebb, a leghíresebb. Rólam szólnak a hírek, felismernek az emberek. Szívós munka és tehetség áll sikerem mögött – és most mindez egyetlen ütés miatt oda?! Hol történt a hiba, melyik pillanatban? Ma már tudom: a hibát nem egy pillanatnyi vétkezésben vagy mulasztásban kell keresni, hanem az árnyékban. Az árnyékban és mögöttem ugyanis mindig ott volt már az a másik, aki majd jobb lesz nálam. Mert mindig árnyékban nő és észrevétlen, aki jobb lesz. És erre a győzelem csúcsán nem ügyelni több mint hiba: bűn, amiért büntetés jár.

Ezeket később látja az ember. És csak ekkor válik teljessé a kép és világosul meg annyira az értelem, hogy képes lesz megnevezni, ami az életében történt. A 70 év olyan, mint a hegyekben a magassági határ. Jó tudni, hogy felette egyre fogy az oxigén. De minden veszély dacára végre megértem, hogy a kép szimmetriája, ami innen fentről látható, nem más, mint a szépség, amit anyám nekem álmódott.

Szombathy Bálint

multimediális művész, lapszerkesztő

(Pacsér, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1950. október 17.)

Tíz esztendő a szülőfalumban, Pacséron (eredetileg: Bácsér), tíz esztendő Szabadkán, harminc esztendő Újvidéken és húsz év Budapesten. Így fest mértani utam ebben a pillanatban. Pacsér falva a városba küldött, a kisváros Szabadka a nagyobb városba mentesített, a „kinőtt” Újvidék elmenésre kényszerített, a világváros Budapest befogadott. Nemcsak Budapest

fogadott be, hanem minden olyan emberi környezet a nagyvilágban, ahol megfordultam, égtájtól függetlenül. Ezt a különleges érzést határozottan átéreztem.

Van egy különös képességem, mégpedig az, hogy bárhol otthon tudom magam érezni, az élet ott tapasztalt minőségétől függetlenül. A jó embereket magamhoz vonzom, a rosszakat

eltaszítom. Immár ösztönszerűen, elrendeltetészerűen, megerőltetés, külön odafigyelés nélkül. Hogy ide jussak, legalább ötven évembe került. Sok vagy kevés, nem tudom, de csak megérett ezzé a szép emberi tulajdonsággá az eltelt múlt. Több mint tulajdonság, már-már erővel áthatott hatalom. Melyet megérez, aki szembejön velem az utcán.

Mindez legalább olyan fontos számomra, mint az, amit vallott művészetkedvelőként (*art lover*), mások szerint művészként (*artist*) az asztalra helyeztem. Holott mi mindent meg nem tettem, hogy művészetet teremtve ne művész legyen belőlem a szó hagyományos értelmében! Ezt a fogalmat a hatvanas évek végén gyakran ellenszenvvel idéztük, olyannyira múltba tekintő volt a valós jelentése, mi pedig a jövőt kívántuk építeni. Annyira más értékrendet képviseltek ennek a szónak a gyökeret vert helyi birtokosai, hogy arra vetemedtünk, átértékeljük.

Nem művészet, nem esztétika, nem intézmények, nem kánonok, nem külső elvárások, nem karrier, nem pénzszempontok, hanem a még ismeretlen „én” kibontása, a művellet holdudvarában pedig az átértékelt művészetfogalom – erre törekedtem ifjúként, és ez a vezérelvem ma is. A képzőművészet nem lehet ipari termelés, nem lehet célzottan anyagi felemelkedés – egyéb érdekeket nem kiszolgáló szellemi és erkölcsi felemelkedés annál inkább. És önmaga felülértékelése, a korszaknak megfelelően, kissé mindig a kor előtt.

A sorsformáló felismeréseket nem lehet megtervezni, és főleg nem lehet iskolához, diplomához kötni. A művészeti tudást nem a tanintézmény adja, hanem az egyéni tudásvágy. A művészetet nem lehet iskolában ta-

nítani és megtanulni, mert a művészet tiszta érzékenység – szupremáció –, amit az ember egyrészt a génjeivel hoz magával, másrészt önmagában fejleszt, támaszkodva az emberiség egyetemes tudásforrásaira, az elődök hagyatékára – „faragva” saját jellemét. Lényegében a saját maga által létrehozott iskolát járja.

Minden apró-cseprő és mérete-sebb munkám alapja a saját életem. Nem konstruáltam magamnak mesterséges világokat sem a vizuális munkáimban, sem élő előadásaimban, sem pedig írásművészetemben. Mindig a valós élményeimet bontottam a külső értelmezés rétegeibe, a mások számára is megfogható nyelvi és tartalmi foglalatokba. Művészetem tehát életem szerkezetiségét tükrözi, ami többszörösen felér mindenféle hasonló írásbeli vallomással, mint ami ez is lenni kíván. Szavakkal elmondani a hetven évemet és a művészetemet nem a leghálásabb munka számomra. Látszatra sok, de mégsem túlságosan sok mindaz, ami mögöttem van.

Még nincs vége, maradjunk ennyiben. A vége majd ott lesz, amikor azt mondom, megalkottam utolsó művemet. Még ez, és nincs több. Reményeim szerint erről nem a biológia fog dönteni, hanem a belső elhatározásom. Természetesen van ebben némi ellentmondás, hiszen kitartóan hangoztatom: a művész nem megy ténylegesen nyugdíjba, munkálkodik az utolsó percig. Életét addig húzza, amíg a művészete nyúlik avagy nyújtható. Bonyolult helyzet mindenképpen, amit csak a halál oldhat fel. Élet-halál, művészet – nem művészet, továbbá élet = művészet. Fiatalságom egyik központi paradigmája mára új értelmezési vetületet nyer, némi fanyar humorral kapva gellert, ha ez utóbbi párosítást kiemelten vizsgál-

juk. A művészet rendre nagy túlélőnek bizonyul, törvényszerűen maga mögött hagyva a teremtőjét.

Akkor hogyan is van most mindez? Művészet vagy nem művészet? Amit az élet összekazlázott, úgy érett művészetté, hogy nem volt benne a rendszerszintű betagozódási szándék. Aztán kiderült, hogy értékelhető teljesítménnyé érett mégis, amit teremtettem – mindenféle külső kényszer nélkül. A maga természetes módján, lazán, erőlködésmentesen, szervesen,

a belső megismerés tiszta szándékai mentén. Felvetődik a kérdés, mi mozgatta ötven alkotói esztendőm aktivizmusát. A válasz mindig csupán ez: a szabadságvágy, az emberi-alkotói szabadság határainak a tágítása a mindennél vonzóbb ismeretlenbe – tudatilag és nyelvileg egyaránt. Az élni akarás.

Szombathy B.

Örsi Julianna

néprajzkutató (Karcag, 1950. október 21.)

A 70. évem betöltéséhez közeledvén megállok egy pillanatra, és visszanezék, mérlegelek. Ki vagyok én? Milyen életutat jártam be? Röviden erről számolok be most Olvasóimnak.

Parasztlányként láttam meg a napvilágot, mégpedig 21-én (a 21-es szám nálunk különösen jeles nap, mert a családban négyen is ezen a napon születtünk!). Koraszülöttként a kemence „torkára” tettem „érlelni”, így kaptam második névként a Piroska keresztnévet. Gyermekkortamat a karcagpusztai tanyán töltöttem, amely az alföldi rónaság tág horizontját, a messzire látást jelentette számomra. Messze szárnyalhatott a képzelet, nagy volt a szabadság. Igaz, mint minden gyereknek, nekem is meg kellett tanulnom a paraszti munkát, a kötelességet, az illemet, az együttélés szabályait.

Általános iskolás koromban már a városban laktunk, amely új helyszínnel, új emberekkel (tanító nénik, osztálytársak, utcabeliek) való találkozást jelentett. A betűvetést elsajátítván belépett a könyv, az olvasás az életembe. Egy életre szóló élményt jelentett Györffy István *Nagykunsági krónikája*, Szűcs Sándor sárreíri írásai. Hát még mikor nagy időt megélt emberek történeteit hallgathattam!

Ezekben az években új szelek fújtak a Rákosi-éra közvetítésével, ami számmunkra a tévesztést jelentette leginkább. Otthonról csak a biztatást hallottuk: „Tanulj, hogy ne legyél paraszt!” Természetes volt, hogy a karcagi gimnáziumba megyek továbbtanulni. Ott kiváló fiatal tanáraitól lelkesedést, a közösségért való tenni akarást láttam és tanultam. Újságíró akartam lenni. Rideg István magyar és történelem szakos tanárom volt rám a legnagyobb hatással, aki saját

példáját, szemléletét adta át, ami követendő példaként hatott rám. Paraszt elődeink sorsa, munkaerőköltsége tiszteltre méltó. Az egyetemre szóló jelentkezési papírom aláírásakor az apám kezében megakadt egy pillanatra a toll: de hát tudjuk majd mi ezt fizetni? Pedig akkor még ingyenes volt az oktatás. Én pedig mint az országos tanulmányi verseny nyertese sikeresen bejutottam a kiválasztottak közzé.

Történelem–orosz szakosként kezdtem meg a tanulmányaimat. Ekkor már egyre jobban érdekelték a múlt hagyományai és az emberi sorsok. Ott tudtam meg, hogy létezik tudomány is, ami az én érdeklődési körömhöz igen közel áll. Így lettem történelem–néprajz szakos hallgató a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Az akkor induló társadalomnéprajzot választottam kutatási területemnek. Ott is nagy szerencsém volt, mert Gunda Béla professzor felfedezte bennem a paraszti közösséget, a hagyományos életformát belülről ismerő, érdeklődő és tenni akaró fiatalot, és a néprajztudomány művelésére nevelt. Előadásai, útmutatásai segítettek felfedezni a paraszti kultúra értékeit, és megtanította azt is, hogyan kell kívülről és belülről is látni a közösségek működését. A kutatói pályára felkészítő kiváló szakember megtanította tanítványainak az adatgyűjtés, -feldolgozás minden csínját-bínját, és egyengette újukat a szakmai sikerek felé. Egyetemi éveim alatt több publikációt készítettem, és a többszöri megméretés után az Akadémiai Kiadónál jelent meg az első könyvem Karcag társadalomrajzáról. Így lettem karcagi kutatóból nagykunsági, jászkunsági, majd Alföld-kutató. Ugyancsak szerencsés voltam, hogy a Györfly István nevű viselő Nagykun Múzeumban Bellon Tibor néprajzkutató mellett sajátíthattam el a muzeológusi munka mindennapi teendőit.

1982-ben lettem a túrkevei Finta Múzeum igazgatója, ahol nyugalomba vonulásomig (2008) végeztem a vidéki kismúzeum sokirányú, küzdelmes vezetését. Igyekeztem a város vezetése által elvárt közművelődési, ismeretterjesztési feladatokat ellátni, ugyanakkor szakszerű muzeológusi tevékenységet folytatni. Hálás lehetek a sorsnak, hogy mindemellett feletteseim szabad kezet adtak és utat engedtek a tudomány műveléséhez. Érdeklődésem a népi társadalom működésére irányult, ami lehetőséget jelentett interdiszciplináris kutatásra. Így több elismert kutatóval (Nemeskéri János fizikai antropológus, Kovács Zoltán demográfus, Somlai Péter szociológus stb.) kerültem munkakapcsolatba, akiktől új munkamódszert, szemléletet sajátíthattam el. Természetesen a legszorosabb kapcsolatom a néprajztudomány és a történettudomány művelőivel alakult ki (Paládi Kovács Attila, Szilágyi Miklós, Györgyi Erzsébet, Kövér György, Gyányi Gábor stb.). Többekkel (Szabó László, Bellon Tibor, Barna Gábor, Fűvessy Anikó stb.) együtt végeztük a Szolnok megyei és az Alföld-kutatást. Az 1980–1990-es évek Alföld-szerte a közös terepmunka, a monografikus kutatások ideje volt. Kutatásainkból tanulmányok, könyvek születtek. Ismereteinket konferenciákon oszthattuk meg a tudományszakunk képviselőivel és a nagyközönséggel. Időközben bekapcsolódhattam a palóckutatásba is. Egy-egy kutatótársam meghívására a dunántúli falvak más jellegű kultúrájáról szintén közvetlen ismereteket szerezhettem. A néprajztudomány képviselői, szervezetei mindig fontosnak tartották a kapcsolatot a honismeret művelőivel. Igyekeztek a fiatalabb korosztály képviselőit megismertetni a külföldi szemberekkel is. Így tágult a szakmai kapcsolatom, ami egyúttal Kárpát-medencei kutatási területet is jelentett.

A Partiumban, Erdélyben 70 évvel korábban a nagykunsági értelmiségi pályára készülők – Györffy István, Tőkés András és mások – a kolozsvári egyetemre is eljutottak. Az én időmben a népi kultúra iránt érdeklődők – zenészek, népdalgyűjtők, folkloristák stb. – gyakran jártak Erdélybe mint a hagyományos magyar kultúra kincsesbányájába néprajzi gyűjtésre. Majd ott is létrejött a néprajzi tanszék és a Kriza János Néprajzi Társaság. A Vajdaságban a Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szlovákiában a Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központ fogta össze a magyar kultúra értékeinek ápolásán fáradozókat.

A rendszerváltás számomra megnyitotta a külföldi kutatások, szereplések, kapcsolatok lehetőségét. Így lettünk a magyar kultúra értékeinek hírvivői, megismertetői számos nemzetközi konferencia előadói. Én e célból jártam Norvégiában (Bergen), Észtországban (Tartu), Ausztriában (Innsbruck, Bécs), Izraelben (Názaret), Romániában (Kolozsvár, Bukarest), Szerbiában (Szabadka, Torontálvásárhely), Szlovákiában (Nyitra, Pozsony), Indiában (Bangalore), Hollandiában (Amszterdam). Részt vehettem egy román–magyar kutatási csoport munkájában is a Fekete-Körös völgyében, és itthon a nemzeti kisebbségkutatásban. A bácskai magyarokkal – akik elődei a Nagykunságból származtak – már az 1970-es években kialakult a kapcsolatom, így ott is kutatótársakra, barátokra találtam. A szlovák–magyar kultúra együttélésének tanulmányozására az 1980-as években a Balassa Iván által szervezett konferenciák adták meg a lehetőséget.

Nagy élményt jelentett számomra az Észtországban rendezett egyik konferencia, ahol mindazon finnugor népek képviselőivel találkozhattam, akik gyerekkori olvasmányélményemben (Németh Imre: *Az ősi szó nyomában – Reguly Antal regényes életrajza*) szerepeltek. Majd udmurt ismerőseim elvittek az Urál hegységbe is. Így lettem én az alföldi parasztlányból világjáró néprajzkutató.

Kutatásaim eredményeit rendszeresen megírtam, tanulmányokban, könyvekben megjelentettem. Amit összegyűjtöttem a népi kultúráról, az ifjabb nemzedékkel is igyekeztem óraadó főiskolai tanárként továbbadni. Hittem és bíztam benne, hogy a több száz, agrárvégzettséget megszerző fiatal visszakerülve a vidéki településekre mintaadó értelmiségként továbbvivője lesz az elődei által képviselt népi-nemzeti kultúrának.

Mivel mindig érdekelt a lokális társadalom működése, a változása és annak kulcsemberei, így változásvizsgálatokkal 1974-től foglalkozom. Itt most nincs lehetőség a szakmai és a nagyközönségnek szánt publikációim felsorolására – egyébként is ez a több mint ezer tételt tartalmazó lista a *Kötődés* című könyvben 2015-ben megjelent. A *Parasztvilág* című könyvemben pedig részben összefoglaltam a legfontosabb kutatási eredményeimet. Csak annyival fejezem be a mondandómat, hogy a néprajzi gyűjtést, megfigyelést, fotózást, levéltári kutatást azóta is folytatom. Terveim között még számos tanulmány és néhány újabb könyv megírása, kiadása szerepel.

Írásom meghaladta a kiszabott terjedelmet, pedig még arról nem is ejtettem szót, hogy a helyi közösségek működésének jobbításáért a rendszerváltástól milyen lehetőségeim voltak civil szervezetek alapítójaként, vezetőjeként, aktivistájaként a városban, a Nagykunságban, a Jászkunságban és az országos szakmai szervezetekben. Csak annyit említek meg, hogy sikerült társaimmal egy informális kutatóközösséget, szerzői gárdát magunk köré gyűjteni, írásai-

kat szerkeszteni és több könyvet megjelentetni az utóbbi két évtizedben... Itt megszakítom az életutam rövid bemutatását. Bízom abban, hogy még folytatódik a jövőben is az életpályám. Munkám még további örömet, sikereket hozhat számomra, és a jövő nemzedék is használni tudja, amit a vidéki emberért, a parasztságért, a nemzeti kultúra megismertetéséért, fennmaradásáért tettem.

Dr. Örsi Julia Anna

Mikó István

színművész (Budapest, 1950. október 22.)

Szüleim Kisvárdán ismerték meg egymást, egy osztályba jártak, amolyan gimnáziumi szerelem (amely kitarzott a háború után is), melynek későbbi gyümölcsként születtem meg. Apám könyvtáros volt, anyám pedig tanítónő. Gyermekkorom jelentős részét töltöttem nagymamánál, a szabolcsi kisvárosban. A nagynénémnek volt egy

vezetékös rádiója (imádtam, ha szólt belőle a zene), s én előtte állva, egy hosszú ceruza segítségével a világ leghíresebb zenekarait vezényeltem, azt képzelve, hogy én vagyok a karmester. Nénikém úgy gondolta, ennek a gyerekeknek van valami érzéke a zenéhez; vett nekem egy feles hegedűt, s elvitt egy tanárhoz, aki hatéves koromban megtanított a hangszeren való muzsikálás alapjaira. De más is szólt abból a rádióból. Esténként élő színházi közvetítéseket hallgattunk a sötétben, csak az Orion készülék zöldes varázsszeme villogott. Csodálatos élmény volt. A zene és a színház azóta végigkíséri az életemet.

A budapesti, Kodály Zoltán által alapított, Lorántffy Zsuzsanna utcai ének-zene tagozatos általános iskolában eltöltött nyolc esztendő nagy hatással volt rám. Nemcsak a zene, hanem a kapcsolódó művészetek (képzőművészet, irodalom) alapjait is magas színvonalon oktatták. A közös muzsikálás örömét az énekkarban és a ze-

nekarban is megtapasztalhattam. Világhírű művészekkel találkozhattunk: Yehudi Menuhinnal (aki épp az én hegedűórámon találkozott sok év után tanárnőmmel, Dullien Klárával, akivel csodagyerekként együtt játszott Amerikában egy közös koncerten), Pablo Casalszal, Dmitrij Sosztakoviccsal (akinek meg hegedülhettem egy bemutató órán).

Életre szóló barátságok is kötődtek ott az iskolában. Burai Kovács Jánossal (ma nagyszerű ügyvéd) a budapesti József Attila Gimnáziumban együtt érettségiztünk, s mivel elkezdtem versekhez zenét komponálni, közösen elő is adtuk őket (gitárral kísér-

tük magunkat) az 1968-as *Ki mit tud?* vetélkedőn. A televíziós adásba végül is nem kerültünk be, mert nem tudták a szerkesztők, hogy milyen kategóriába soroljanak bennünket.

Gryllus Dani is iskolatársam volt a Lorántffyban. Vele 1969-ben alapítottuk a Kaláka együttest, mely több mint ötven éve bizonyítja a megzenésített vers mint műfaj létjogosultságát.

Vajda Jánossal (ma nagyszerű zeneszerző és főiskolai tanár) közösen írtuk első zenés színdarabunkat (ő a zenét, én a szöveget), melyet az iskolában társainkkal együtt mutattunk be. Néhány évtizeddel később az Operaház mutatta be János operáját, melyet Csokonai *Karnyónéjából* komponált, itt ismét találkozhattunk. Boldog vagyok, hogy Karnyó szerepét elénekelhettem.

Mivel ötszöri próbálkozás után felvettek a Színművészeti Főiskolára (1973), ott kellett hagynom a Kalákát, végre megnyílt az út a színészi pálya felé, melyre gyerekkorom óta vágytam. Kazimir Károly osztályába kerültem, s diploma után az őáltala vezetett Thália Színházba szerződtem. Nagyon sokat köszönhetek neki, nemcsak színészként szerepelhettem, de zeneszerzőként is jó néhány darabomat a Thália mutatta be (*Kék madár*, *Egy kis térzene*, *Gyalog a holdsugáron*, *Örültek a fedélzetén*).

1977-ben megnősültem, két fiamra, Bálintra (1979) és Dánielre (1984) nagyon büszke vagyok.

Az 1980-as, 1990-es években a Magyar Televízió sokat foglalkoztatott, több színházba hívtak vendégszerepelni, a film is megtalált, ugyan csak néhány alkotás erejéig (*Egészséges*

Saját produkciómmal, a *Švejk* vagyok című előadással 35 éve járom a világot

erotika, *Hagyjátok Robinsont*). Ekkor mondta nekem Kazimir tanár úr egy kikérésre reagálva: „Repdessen, apus-kám, de mindig itt legyen a fészek!” Hát én repdestem rendesen.

Halasi Imre rendezővel és Barbinék Péterrel nyaranta színházat csináltunk Kisvárdán a várban. A Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház bemutatta egy zenés darabomat, melyben játszottam is (*A kutya testamentuma*). A Rock Színház csapatával a *Sztárcsinálók* angol nyelvű verziójával turnéztunk Németországban. A Fővárosi Operettszínház magyar és német nyelvű előadásaival (*Víg özvegy*, *Csárdáskirálynő*) beutaztam Európát és Japánt, a *Švejk* vagyok című előadással 35 éve járom a világot. Vendégként sokszor rendeztem Kassán és Révkomáromban. Volt olyan évad, amikor hét budapesti színházban voltak előadásaim.

Lemezeket készítettem zenész barátaimmal (*Keresd meg a sehol-sincs várat*, *Mikor csendül fel a régi dallam*, *Biciklirodeo*, *Semmi se történt*). A Pannónia Studióban készített rajzfilmekben is sok figurának kölcsönöztem a hangomat (*A nagy ho-ho-horgászban* Főkukac, a *Macs-*

kafozóban Lusta Dick). A szinkronstúdiók is szívesen foglalkoztattak, az én hangomon szólalt meg magyarul Micimackó, a *Muppet-show* Brekije, az *Aladdin* Dzsinnje és nagyon sok filmjében Robin Williams.

Ezekben az években mutattuk be a *Mindhalálig Beatles* című darabot a Tháliában, élőben muzsikáltuk a négy gombafejű szinte már klasszikus dalait (Forgács Péter, Győri Péter, Incze József és jómagam), akkora sikerrel, hogy az utolsó előadást a hihetetlen érdeklődés miatt kivetítőn nézhették a Nagymező utcában azok a nézők, akik már nem jutottak jegyhez.

Színházvezetőként is kipróbáltam magam az Arizona Színházban, ott mutattuk be *A kölyök* és a *Sakk* című musicalt.

Ezután a Soproni Petőfi Színház alapító igazgatójaként életem legizgalmasabb tíz évét töltöttem a hűség városában, olyan társulattal, melyben nagyszerű művészek játszottak. Többek között Hacser Józsa, Szombathy Gyula, Incze József, Borbás Gabi, Székelyi József, Kőszegi Ákos, Keresztes Ildikó, Gáti Oszkár, Ivancsics Ilona, Konrád Antal, Dobák Lajos, Nagy Gábor, Benkő Péter, Boros Zoltán, Molnár Zsuzsa, Szakács Tibor és Szatmári György is a társulat tagja

volt. Valló Péter, Szőke István, Ferkai Tamás rendezővel is gyakran dolgozhattam együtt.

2002 óta szabadúszóként játszottam, rendeztem, többek között a Turay Ida Színházban, a Budapesti Operettszínházban, a Madách Színházban, a szolnoki Szigligeti Színházban, a salgótarjáni Zenthe Ferenc Színházban, a nyíregyházi Mandala Dalszínházban, a Magyarországi Szerb Színházban, a Soproni Petőfi Színházban, a Dunaújvárosi Bartók Színházban s a kecskeméti Katona József Színházban.

Több mint kétszáz színpadi szerep után, félszáz rendezés után úgy érzem, boldog ember vagyok, az a hivatásom, ami a hobbim, még hetvenévesen is repkedek, hogy azt csinálhatom, amit szeretek.

Kitüntetések: Jászai-díj, Kálmán Imre-díj, Erzsébet-díj, Egressy-díj, Vastapsdíj, kétszeri Emerton-díj, Thália-gyűrű, a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje, Érdemes Művész, a Soproni Petőfi Színház örökös tagja.

Sári László

Kelet-kutató, író (Budapest, 1950. október 28.)

Lin-csi a toronyban (Kínai novella)

Az ifjú Lin-csi egy nap felmászott a Vadludak Kis Pagodájának legfelső emeletére. Mindig csodálta az épület karcsúságát, magasságát, de a városnak ebben a részében még nem járt.

– *Lent a folyvást bolygó létvilág
káprázat csak, tűnő délibáb* –

ötlött eszébe a *Tanítás* követőinek gondolata a földi világról, amikor letekintett a pagoda tizenötödik emeletéről. Alatta némán terült el Csangan, a Hosszú Nyugalom óriás városa.

A folyvást bolygó létvilág zaja nem ért fel hozzá.

– *Amott a tó vizén kicsiny kép
az odafönn tündöklő nagy Ég.
Lent hamis rajzolat a való,
puha ürességbe illanó* –

idézte tovább a *Tanítás* verseit Lin-csi. Mintha a város csak azért épült volna, csak azért élne, hogy szemléltesse az írást.

– Odalent örökös a mozgás, a változás. A létezés folyamában egyetlen pillanatot sem ismétli magát. Mi hát akkor a való? – tűnődött Lin-csi a várost bámulva a toronyból.

Erről a kérdésről a Vadludak másik pagodája közelében álló Jóságos Kegye kolostorának könyvtárában olvasott. Tetszett neki, égetőnek érezte a kérdést. „Mi hát a való, ha semmi sem állandó?” Nem volt könnyű dolguk az írástudóknak sem. Mi az, ami nem tűri az állandót, mi mozgatja a változót? Ekképp kutató az eléje táruló létforgatag sűrűjében Lin-csi elméje is. Hátha fölleli a jelenségek mögött az erőt, fölleli a titkos mozgatót. Borzongott az izgalomtól, a város fölött rezgett a levegő.

– A látás számára nincs más, csak amit mutat neki a világ. Ám az épp maga a változás. A jelenségek tízezerszer milliárd változása mögött láthatatlanok áll. Láthatatlan és mindent uraló. Csillagok pályáját igazító és fűszalat nevelő. Teremtő és pusztító, mely örökkévaló – töprengett tovább megfeszített elmével Lin-csi. De tudta már, hogy jó úton jár. Ilyen hatalmat, Nap és Hold fölött trónolót, egész világot uralót csak egyet ismert: a mindenben jelen lévő és változatlanul múló Időt. És ott, a toronyban most rátalált. Ő az *egyetlen* valóság, Ő a mozdulatlan mozgató!

– Minden, mi e világon létező és változó, csak jelkép, s arra való, hogy megmutatkozzon benne Ő. Múlásáról jelentsen, hatalmáról tanúskodjon. Erre való

a kő, az érc, a víz, a levegő, az állat, a virág. Erre való az ember: Lin-csi, a tao barát, a kolostorban az apát, a Menny Fia, a császár és mindenki más.

Rajta kívül csupán jelképekből áll a világ – sóhajtotta hosszú töprengése végén Lin-csi a toronyban, s erősen megkapaszkodott. Odalent szédítővé vált a létfolyó áramlása, ijesztővé a hullámozás.

Hetven hosszú éven toronyból
pontosan ezt látom el 17.

Sarilánb'

Puhl Antal

építész (Dunabogdány, 1950. október 30.)

Soha nem terveztem memoárt írni. Bár hetvenéves lettem, nem úgy gondolok a pályámra, mint lezárt egészre. Még aktív vagyok. Amit most írok, csupán köszönet azoknak, akik elvezettek a mai építészetemhez és a filozófiai, esztétikai gondolkodáshoz.

Sváb többségű faluban születtem és ez bizonyos mértékig meghatározta kettős identitásomat. Édesapám, *Puhl Antal* 1948-ban tért vissza az orosz hadifogságból mint a magyar hadsereg katonája. Mire hazaért, a szüleit és testvéreit az ún. „lakosságcsere-egyezmény” keretében kitelepítették Németországba. Nagyszüleim sem a Volksbundnak, sem más szervezetnek nem voltak tagjai, a család *Mária Terézia* óta Dunabogdányban élt. A kitelepítésnek pusztán egy formális indoka volt: anyanyelvként a né-

metet jelölték meg. Egyszer megpróbálták visszaszökni, de Győrnél elfogták és visszatoloncolták őket. Számomra ez a hazaszeretet egyik formája: kisebbségben élni, annak nagyon sokszor inkább a hátrányával, de a hátrányokat a haza iránti szeretet felülír-

ja. Édesapám utánuk mehetett volna, de ő is a hazát és édesanyját, *Flóris Máriát* választotta, akit a bevonulás előtt eljegyzett. Így születtem meg én. Utánam született *Márta*, aki közigazda lett, és *Mária*, aki pedig orvos. Szüleinknek nem kis erőfeszítésbe került, hogy mindhármunknak diplomát adjanak a kezébe. Nem éltünk szegénységben, szüleink szorgalmának köszönhetően, inkább egyfajta puritán egyszerűségben, ami az ötvenes, hatvanas években átlagosnak volt tekinthető.

Általános iskolámat Dunabogdányban végeztem, ahol az első évtől tanultam németül. Fantasztikus tanítónő (*Lánczi tanító néni*) és tanárok tanítottak: *Varsányi Ibolya* irodalomtanár és *Fábián Mária* festőművész, akik megtanítottak az irodalom szeretetére, és előhívták belőlem a rajzi készséget. Szüleim nem kis bátorságot tanúsítottak, amikor beírtak hittanra. *Kölley György* plébános (a Gulagot is megjárta) tanítása és megalkuvás nélküli élete erős minta lett számomra (1961-ban ismét letartóztatták). Ezek az életemet meghatározó indítások voltak, melyek a gimnáziumban tovább erősödtek Szentendrén, a Móricz Zsigmond Gimnáziumban. Művészeti ismereteimet és rajztudásomat *Somodi László* festőművésznél gyarapítottam. *Dr. Keresztes Andor* magyartanárhoz (az ELTE tanársegédje volt, akit az '56-os forradalomban betöltött szerepért a szentendrei gimnáziumba helyeztek át) jártam felvételi előkészítőre, mert az utolsó pillanatig azt gondoltam, hogy magyar-filozófia szakra fogok jelentkezni. Neki köszönhetem viszont az irodalommal kapcsolatos, soha el nem múló „szerelmemet”. (A mai napig hetente egy szépirodalmi művet elolvasok.) Látva a szakra felvételizők létszámát megfutamodtam, és az utolsó pillanatban a másik érdeklődési köröm, az építészet felé fordultam. 1969-ben érettségiztem, és felvételiztem a BME Építészmérnöki Karára.

Sikeres felvételi és a kötelező katonai szolgálat után 1971-ben kezdtem meg tanulmányaimat az Építészmérnöki Karon. Két évig nem igazán találtam a helyem. Harmadéves koromban az építészhallgatóknak kiírtak egy tervpályázatot Tihanyba az Eötvös Loránd-émlékmúzeumra, amelyet megnyertem. Valójában ez-

zel és az akkori tervezéstanárom, *Krizka György* docens lelkesítésével álltam igazán „pályára”. Diplomámat *Török Ferenc* professzornál készítettem, a középület-tervezési tanszéken, és diplomadíjat kaptam rá. Igazán ő volt az, aki hosszú ideig meghatározta az építészzel kapcsolatos szemléletemet.

Két év szakmai gyakorlat után (Iparterv) a középület-tervezési tanszéken lettem tanársegéd, majd adjunktus. 1979–81 között elvégeztem a mesteriskolát. Tíz év tanítás után úgy éreztem, közelebb kell kerülni a valós élethez. *Finta József* műtermében (Lakóterv) vele terveztem a Kempinski Szálló engedélyezési tervét, majd a kiviteli tervet már egyedül, a saját műtermemben. Itt tanultam meg, hogyan kell egy nagy munkát megszervezni.

A szálló átadása után alapítottam meg saját cégemet, amelyet ma kiváló kollégámmal, *Dajka Péter* építészzel együtt jegyzünk (www.puhlarchitect.hu). 1993-ban kaptam meg az Ybl-díjat. Az iroda eddigi legnagyobb munkája a MOM Park volt, amelyért a tervezőtársakkal együtt Pro Architektúra díjat kaptunk. Ez idő alatt szereztem meg a DLA fokozatot, illetve habilitáltam (német nyelven is) 2007-ben. Ezután keresett meg a DE Műszaki Karának dékánja, hogy jönnék-e Debrecenbe tanítani. 2008-ban gondolkodás nélkül mondtam igent, mert a tanítás és a hallgatók már nagyon hiányoztak az életemből. Megalapítottam az építész tanszéken az MSc képzést, és a tanszéket öt évig már professzorként vezettem. Ez idő alatt lettem a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja.

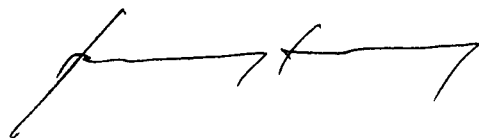
Minden héten több napig voltam Debrecenben, s ekkor fogalmazódott meg bennem, hogy elérkezett az idő fiatalkori vágyam beteljesítésére:

2010-ben beiratkoztam a DE BTK filozófia szakára, ahol 2015-ben diplomáztam kítüntetéssel esztétika szakon. Konzulensem *Valastyán Tamás* docens volt, aki rávezetett egy másfajta, a pragmatikus mérnöki gondolkodástól különböző gondolkodásra. Ezt a tanulmányomat sem fejeztem még be, mert a doktoriskolában most írom a disszertációm *Az építészet és a filozófia találkozása az épített térben* címmel. Ezt az írást létem kettősségének összebékítésére, összegzésére szánom.

Eddig 50 házam épült meg, kiállításaim voltak itthon és külföldön, részt vettem 120 országos és nemzetközi pályázaton, több mint harminc

első díjjal. Tanulmányokat publikáltam, könyvfejezeteket írtam hazai és külföldi könyvekbe, folyóiratokba.

Életemet „zajos magányban” életem, életem, mindig a saját utamat járva. Hogy ennyi mindent tudtam csinálni, az többek között azért van, mert mögöttem két nő állt: a testvéreim, Márta és Mária. És mindig ott volt a háttérben a szülői örökség: az etikus viselkedés, a választott szakma iránti szeretet és a hazaszeret. Bár nem mindig éreztem, hogy a hazám szeret engem, de én szeretem, és így is jól érzem magam.

Bíró László

tábori püspök (Szekszárd, 1950. október 31.)

Visszaemlékezve a mögöttem lévő 70 évre, *Wass Albert Üzenet haza* című verse jutott eszembe:

*„Üzenem a földnek: csak teremjen,
ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is a gyökeret.
A világ fölött őrködik a Rend
s nem vész magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.”*

(Bajorerdő, 1948)

Szüleim, bár nem olvashatták ezt a verset, mégis ugyanezen elvek mentén vezettek bennünket. Úgy tűnik számomra, hogy e mottó volt életem vezére, anélkül hogy ezt tudtam volna.

(Gyökereim.) Édesapám 1918-ban született. Gyerekként vak édesapját és testvéreit kellett eltartania. Az 1942-es aratás után a Don-kanyarba vitték. Szerencséjére az év augusztus 12-én a lába szilánktól sebesült, és kórházba került. Hazajöve, 1947-ben megházasodott. 1949-ben megszületett a bátyám,

1950-ben jómagam. Tombolt a Rákosi-diktatúra. A családom szívében és hitében szellemi távolságot tartott tőle. Átölelték őket Szekszárd dombjai s a gyökerekhez való hűség. Ez volt egyszerű paraszti életük.

Családunk háromgenerációs családként élt: anyai nagyszüleim, szüleim és mi, gyerekek. A paraszti élet hagyományai, a közös aratás, szüret, disznóvágás, kukoricafosztás és babválogatás, az unokatestvérek összetartása, a családi hagyomány biztonságát jelentett: „a kő marad”.

(Az elszigetelt és egyetemességet hordozó iskola.) Gyerekkoromtól érlelődött bennem a papi hivatás. Káplánunk éles szeme vette észre, hogy mi lappanghat bennem. Nyolcadikos koromban, januárban már bencés diáknak tudhattam magamat. Csak a tanévzárás után kérhettem hivatalosan jelentkezési lapot. Mikor az igazgatónak előadtam kérésemet, közölte, hogy ilyen gimnázium nincs. Mire én: „Ne tessék mondani, én oda már fel vagyok véve.” Erre kiabálni kezdett velem: „Szégyent hozol az iskolára!”

Édesapámat barátai figyelmeztették: „Ne engedd a fiadat papnak, mert nem fog megélni.” Elhitték, hogy a diplomokból istálló vagy magtár lesz, és majd a kultúrházak és a presszók helyettesítik a diplomot.

A gimnáziumban egyszerűség és roppantul felkészült tanárok fogadtak. El voltak tiltva minden nyilvános szerepléstől. Velünk és értünk éltek. Szellemi gazdagságukat senki mással nem tudták megosztani. Osztályfőnökünk reggelente minden padnál megállt, mindegyikünkhöz szólt egy jó szót. Olyan egység született közöttünk, amely mind a mai napig él.

Előttem van latintanárunk, a jó Keresztély atya, aki a felszabadulásról szólva újra meg újra így kezdte a mondatát: „Amikor az az öröm fenyegetett bennünket, hogy felszabadulunk...” – és elkezdte idézni, hogy a rendházat őrző évfolyamtársát hogyan szabadították meg a zsebórájától, és a különféle epizódokat... Újra meg újra idézte életbölcességét: „Est modus in rebus.” (Van mérték a dolgokban.)

Szeretettel emlékezem vissza történelemtanárunkra, aki Széchenyi kapcsán könnyezve mondta: „Fiúk, fiúk! Hazaszeretet!” Vagy magyartanáromra, aki röviden elmondta a hivatalos olvasókönyv anyagát, majd hosszan diktálta füzetünkbe, hogy látást adjon egy-egy költő vagy író művében található üzenetéről. Madáchot, Adyt, Pilinszkyt valódi mélységükben próbálta átadni. De említhetném a kémia- és a matektanárt is, akik újra és újra túlléptek a természettudomány határain, és rámutattak a természetfölöttire. Ők tudták, mit jelent: „a kő marad”. Nyugodjanak békében!

(Kispapi és kápláni évek.) Ezután kerültem át a győri szemináriumba. Nagy ajándék volt a számomra. Olyan tantárgyakat tanultunk, amelyek az érdeklődésemhez közel álltak. Ez könnyűvé tette tanulmányaimat. 1969-et írtunk ekkor. Tanáraink sok mindenről nem beszélhettek. Nem szólhattak Brenner Jánosról, a mártír papról, vagy Apor Vilmos püspökről. Tudomásul kellett venniük, hogy lelkipásztori jegyzetünkől kihúzták az ifjúság-, a jegyes- és a házaspasztoráció fejezetet.

A zsinat befejeztével nagy tisztánlátással adták át a filozófiai és teológiai igazságokat, a liturgikus szabályokat, az egyházjog paragrafusait. De nem adták tovább a félelmeiket. Az egyházhoz való ragaszkodásra buzdítottak bennünket. Tanárainknak ez a fegyelmezettsége ma is nagy tiszteletet vált ki belőlem.

Első káplánhelyem Mágocs, Nagyhajmás, Alsómocsolád. Ezek a falvak jól tükrözték az akkori társadalmat. Mágocs a háborúig szintiszta sváb település volt. A szocializmus alatt ez a homogenitás plurális társadalommá vált, melyet a kitelepítést túlélő svábok, a betelepítésre került felvidékiek és a Viharsarokból idekényszerített népcsoport alkotott.

Első főnököm, Barcza Tivadar 1913-ban született. Még kisgyerekkorából emlékezett arra, hogy az első kommün idején hogyan lőttek be a vöröskatonák a krisztinavárosi templomba. Fialapapként odaadó és sikeres lelképásztor lett. A Rákosi-diktatúra idején, földalatti mozgalomként, tovább szervezte a cserkészetet. Igaz, hogy a zöld nyakkendő pirosra változott, de az általa vezetett gyerekek pontosan tudták, hogy a háromszögű nyakkendő a szentháromságot, a piros színe pedig Isten irántunk való szeretetét jelenti. 1961-ben el is nyerte „méltó jutalmát”. Egyházi hozzájárulást gyűjtő alkalmazottként élt Dunaföldváron, de ez nem keserítette el. Felismerte a kizsácoltságban rejlő lehetőséget, és személyesen tanúskodott hitünkről a családoknál, gyerekeikkel társasjátékozva. Kalandos úton került Mágocsra, s lett a plébánosom. Jó volt egy hiteles, az egyházat szerető pap mellett kezdeni. Aki tudta, mit jelent: „a kő marad”.

Ezt követően Szigetvárra kerültem. Ezen a településen évente csak egyszer mondtunk szentmisét. Ezért nem hirdethettük ki a hittanbeíratások rendjét. Egy temetés végén kihirdettem, hogy a rá következő nap délelőttjén lesz a hittanbeíratás az iskolában. Másnap három édesanya jelent meg a plébánián, hogy szeretnék beírni a gyerekeiket hittanra. Mondtam nekik, hogy ezt az iskolában kell bejelenteni. Mondták, hogy onnan küldték ide őket. Világos volt a pedagógus gondolkodása: ha a szülők busszal bejönnek Szigetvárra, a beíratás végéig már nem fognak visszaérni. Mondtam nekik: üljenek be a Trabantomba, kimegyünk az iskolába. A beíratást végző tanárnak elmondtam, miért jöttünk. A pedagógus a szülőket kiküldve elsírta magát. „Tisztelendő úr! Én református papnak a lánya vagyok. Magának akarok jót. Ne írassák be a szülők a gyerekeket, mert ebből baja lehet.” Mondtam: „Nézze, ez benne van a papságomban. Ha ők akarják, tegyék meg!” Hamarosan elhelyeztek Szigetvárról, máig sem tudom, hogy a gyerekek végül be lettek-e íratva hittanra.

(Pécsi káplánévek.) Még 1977-ben a nagy múltú katolikus városba, Pécsre kerültem, a székesegyházba. Régebben több szerzetesrend működött ott. Néhányan gimnáziummal is rendelkeztek. Ennek hatása még érezhető volt. Hittanosaim nagy részét e családok leszármazottai alkották. Másik csoportját a vidékről, a tévesz elől a városba menekülő gyermekei. Az ötvenes években a feloszlott szerzetesrendek tagjai és az egyházmegyes papok továbbvitték a földalatti cserkészetet, amelyet 1961-ben radikálisan felszámoltak. Nem volt nehéz ezen alapokra építkezve folytatni a hit továbbadását.

Ebben az időben sohasem éreztem magam egyedül. Országos szinten az egyetemi városok lelképásztorai rendszeresen találkoztunk, tapasztalatot cseréltünk és bátorítottuk egymást. Ma is nagy élmény emlékezni arra az egységre, amit hitem szerint a Szentlélek épített bennünk. Voltak lelkiségi fórumok, ugyancsak országos szinten. Magam a Fokoláre közösséggel barátkoztam. Ugyanakkor egyházmegyei szinten is összetartottunk, papok, azzal a jelszóval, hogy úgymégy más helyére kerülünk, ismerjük meg egymás helyzetét, és ha ez

megtörténik, tudjuk folytatni az építkezést. Ezek a találkozások nagy erőforrások voltak a számunkra.

1980-ban püspöki titkár lettem, de továbbra is bekapcsolódhattam a lelkipásztori szolgálatba. Cserháti püspök mellett tíz évig dolgozni nagyon sajátos feladat volt. Néha kifakadt, hogy miért nem járok békegyűlésre, miért szeretnék különb lenni másoknál, de meghagyta a szabadságomat. Hálás vagyok neki azért, hogy Pécsre kerülésem kezdetén egy öreg kanonokot átküldött hozzám, aki lehívott a térre, nehogy lehallgatókészülék közelében legyünk, és átadta a püspök üzenetét: „Laci, ha a rendőrségre behívnak, bármit kérnek tőled, csak ennyit válaszolj: – Majd megbeszélem a püspök úrral.” Ez egy alkalommal nagy segítséget jelentett a számomra. Működött. Ő maga is elmondta, hogy a diktatúra éveit fogságnak élte meg. Magas intelligenciájával szerette volna az egyházat szolgálni, a jövőt építeni, még ha olykor az egyént nem is tudta megvédeni. Mégis tisztelettel emlékezem rá, mert abban a nehéz helyzetben is szíve mélyén hordozta a lengyeli cselédgyerek tiszta hitét. Néha arra gondoltam bátor manőverezései közepette, hogy az ő hite nagyobb az enyémnél.

A nyolcvanas évek végéről két jelentős eseményt említenék meg: 1988-ban a Szent Jobb, országjárása során szeptemberben érkezett Pécsre. Sose felejttem el, ahogy több ezer fiatallal néma csendben, szemerkélő esőben a dzsámiból a székesegyházba kísértük. Felelősségérzet és félelem szállt meg ennyi fiatal élén állni.

A másik jelentős esemény 1989 májusában a pécsi taizéi találkozó volt. A jelenlegi priorról, Alois testvérrel szerveztük.

A rendszerváltást sajátos érzésekkel éltem meg. A besúgók már nem sétáltak a téren, nem ólálkodtak a hittanról kijövőök körül. A felszabadultság érzése töltött el. Fontos volt, hogy megjelenjünk a sajtóban, ott legyünk a rendezvényeken. Ugyanakkor befelé is építkezni kellett. Végre rendbe lehetett tenni mindazt, amit a „3 T” politikája tönkretett. Nehéz néhány szóval leírni, ami akkor történt bennünk és közöttünk.

Ezek az évek visszaigazolásai voltak a Wass Albert-i igazságnak: „a víz szalad, a kő marad”.

(Püspöki évek.) 1994 májusában püspökké szenteltek a kalocsa–kecskeméti egyházmegye címére. Új világba kerültem. Megismerhettem a Kunságot, a Bácskát, a tanyavilág szolidaritást, összetartást hordozó világát. Aztán hamarosan a központi szemináriumba kerültem 15 évre. Találkozhattam a papságra készülők világával, amely messze más volt már, mint a mi kispapvilágunk. Mi még tudtuk, hogy honnan jövünk, s hogy mit jelent papnak lenni, mire készülünk. A kezem alatt növekvő generáció nagyon heterogén háttérből érkezett. Nehéz volt megtalálni a közös súlypontokat. De mégis el kell mondani, hogy nagyon sok értékes paptestvér szolgál a mai napig az akkor végzetek közül.

(Püspökként a családok, a katonák és a fogvatartottak szolgálatában.) Püspöki szolgálatom kezdetétől kísért a családok szolgálata. 1994-ben a házasságon nyugvó család még természetes volt. Az élet továbbadása felé való nyitottság már nem annyira. A szolgálatom kezdetén nagy világosságot jelentettek a II. János Pál pápa által kezdeményezett világtalálkozók. A nemzetközi konferenciák már akkor kijelentették, hogy ha nem sikerül megerősíteni a házasságon alapuló család eszményét, akkor Európa szomorú jövő elé néz.

A katonai ordináriátus világa kellemes meglepetést okozott. A különféle nyilvános alkalmakon való megjelenés a mélyből felszínre hozott egy nagy nyitottságot a tapasztalati világot meghaladó világ iránt, és ez az érdeklődés sokféle módon megnyilvánult. Ez a közeg nem volt olyan vallásellenes, mint ahogy sokan gondolták volna. Különösen a papjaim misszióban való jelenlétében nyilvánult ez meg.

Sajnos kevesebb időt tölthettem a fogvatartottak világában, de hadd említsem meg a részükre szervezett első, mátraverebély-szentkúti szentmisém élményét. A velük folytatott beszélgetésben az első kérdés így hangzott: „Püspök úr, tessék megmondani nekem, hogyan bocsáthatok meg magamnak!”

Azt gondolom, a különböző ideológiáktól megterhelt 70 évre visszatekintve joggal tehetjük fel mindannyian ezt a kérdést: „A víz szalad, a kő marad – de a kő marad?”

+ Biri Lány

Nyilasy Balázs

költő, kritikus, irodalomtörténész (Budapest, 1950. november 6.)

„Hát nem látod azt az arcot? – kérdezte, s a tükörbe meredt feszülten. [...] Még mindig ott van, mögötte! – mondotta nyugtalanul. – Lám, most megmozdult. Ki az? Talán csak nem jön elő, ha te kimentél? Ó, Nelly, kísértet jár a szobában! Nem merek egyedül maradni! [...] Senki sincs itt – erősödtem. – Saját magát látta, asszonyom, hisz tudta még az imént! Saját magamat? – mondotta, és sóhajtott. – És éjfél! Ut! Akkor hát igaz? Hisz ez rettenetes!”

A tükör az irodalom fontos szimbolikus motívuma, s Catherine Earn-

show-hoz hasonlóan sok-sok regényalak számára szolgál az emlékező keresés és identitásvesztés nyugtalanító jelképeként. A kétely hermeneutikájában élő mai ember identitáskeresése persze nem olyan melodramatikus, mint ahogyan az *Üvöltő szelek* tizenkettedik részében látjuk. A szenvedélyes Emily Brontëhoz képest magam is csöndesebben, higgadtabban nézek a tükörbe, idézem fel magamban az élet nagy mozsarát, cserzővargaműhelyét, és emlékezem a valahai belső tudatosságra, karakterre, személyiségmagra, amelyet a felnőttek alaposan szétmorzszoltak, átfestettek, összekevertek bennem.

*

Budán, a Lágymányoson nagy, függőfolyosós bérház erőterében nevelkedtem. Édesanyámék – gyermekkoromban sokat hallottam erről – itt élték át a többi fiatal lánnyal együtt az ostromot. A mi szűkebb családjunk hat tagból állott, de a tágabb roko-